

1936ko golpistei erantzuna

GREBA OROKORRA GASTEIZEN

1936ko uztailaren 18an militarrek altxatu zirenean erantzuna berehalakoa izan zen eta langile ezkertiarrek euren arma nagusia erabili zuten horretarako: greba orokorra. Zenbait tokitan, Donostian kasu, anarkistek eutsi egin zuten. Gasteizen ere greba orokorrak hainbat egunez iraun zuen, baina beranduegi zen, armarik gabe eta Araba ia osoa Molarekin bat eginda, hiriburuko erresistentzia eta bere oroimena betirako galdu ziren.



Urko Apaolaza Avila

@urkoapaolaza

ARGAZKIAK: GASTEIZKO UDAL ARTXIBOA

Barrikadarik ez zen jaso Gasteizko kaleetan duela 80 urte, ez zen errepublikaren aldeko manifestazio eta proklamarik izan, baina Arabako hiriburuan golpisten garaipena ez zen batere argi egon gerra egoera ezarri eta hainbat egun igaro arte. Uztailaren 20an, astelehena, komunista, sozialista eta anarkistek grebara deitu zituzten langileak eta hiriko saltoki nahiz tailerrak itxita egon ziren. Uztailaren 23an hegazkin batek esku-orriak jaurti zituen *Langileak!* izenburuarekin:

“Zuen familien bake eta lasaitasunarengatik, langile zintzoak, hartu ezazue laguntasunez mugimendu zibiko-militar hau, itotzen gintuen ustelkeria eta zaborra jasotzera baitator”.

Zer gertatu zen egitan altxamendua-ren lehen egun haietan? Gasteiztarrek beso zabalik egin al zieten ongi etorria probintziako erreketek saldoei? Astelehen egunsentian kaleetan lurrunik ere ez zen entzuten: greba, beldurra, desinformatzioa... Balantzak beste aldera egin



Arabarrek 1936ko altxamenduarekin guztiz bat egin zutela dioen imaginarioren kontrara, kontzientzia errepublikarra ere oso errotua zegoen lurraldean, bereziki Gasteizen, langileen borrokek eta golpearen lehen egunetako erresistentziak erakusten dutenez. Irudian, 1932an Bigarren Errepublikaren urteurrenean Gasteizko kaleetan desfilatzen.

zezan, txinparta baino ez zela falta izan pentsatzeko zantzuak badaude; Gasteizen errepublikar kontzientzia eta langilegoaren antolakuntza aski errotuta zedela erakusten dute aurreko urteetako borrokek. Baina gobernadore zibila ez zien Fronte Popularreko eta EAJko kideei armarik eman nahi izan, eta behin agintea militarren esku, “jarrera susmagarrian” zebilen ezein jenderi tiroa jotzeko agindua emana zegoen. Grebak porrot egin zuen.



Lana, langilearen arma

Makinaren garaia hasi eta lana merkanztzia bihurtu zenetik, langileek euren duten altxor bat erabili izan dute hobekuntzak lortzeko arma nagusizat: lanera ez joan. Greba orokorrak esanahi ugari izan ditu historian zehar eta XX. mende hasieran kutsu iraultzailea hartua zuen. Anarkistek eta komunistek emantzipaziorako lehen pausotzat zuten eta ez da harritzekoa 1936an Marokon militarrek altxa zirela jakiterakoan

hainbat hiritan lanuzteak deitzea, asteburua izanik ere.

Hala gertatu zen Madrilan eta Bartzelonan. Azkeneko honetan, Companysen Generalitataren duda-mudak eta agintaririk eza ikusita, langileek hiriko hainbat biltegi asaltatu eta armak eskuratu zituzten. Bartzelonan CNT antolakundea oso indartsu zegoen, 20.000 miliziano gutxienez bazeuden iraultzarako prest. Ehun-fabriketako sirenak entzun bezain laster kuarteletatik hiri erdigunera

zihozten soldadu matxinatuen kontra jo zuten, asaltoko guardien laguntzaz, greba deialdia horretarako kontsigna balitz bezala.

Langileek protagonismo bera izan zuten industria-sare sendoa zegoen beste toki askotan, Miranda Ebron adibidez. Arabako mugan dagoen herri kokorreen trenbidearen etorrerak bertakoen izaera obreroa bultzatu zuen. Uztailaren 18an altxamendua gertatu bezperan emakumeek manifestazioa egin zuten



Teodoro González de Zarate Gasteizko alkate errepublikarra (ezkerreko irudiaren erdian, kapelarekin) 1937ko martxoaren 31n hil zuten faxistek Azazetako portuan beste 15 lagunekin batera, tartean Jose Luis Abaitua EAJko kide ezaguna. Jeltzale askok larrutik ordaindu zuten errepublikaren alde egin izana, Arabako buruzagitzako beste askok, ordea, bandoz aldatu zuten berehala.

ogia 0,60 pezetan zegoela salatzen, eta irin-fabrika ere eraso zuten. Hurrengo egunean herria trenbideetako langileen esku geratu zen, harik eta guardia zibilen destakamendu batek haien kontra egin zuen arte. Gazte askok Zadorra ibaian gora ihes egin zuen, baina Zanzbranara iristean erreketek eta falangistak zituzten zain, apaiz batek gidatuta, eta tiroz josi zituzten. Gutxienez zazpi hil zituzten, euskal lurretan gertaturiko lehen sarraskietakoa izan zen hura.

Gasteizen baina, XX. mende hasieran apenas zegoen fabrika handirik, Ajuria familiaren esku geratu zen Metalúrgica Vitoriana *Meta* zaharra izan ezik; bertan nekazaritzarako makinaria egiten zuten. Gasteiz, Iruñea bezala, “Covadonga berri” baten hiriburua zela pentsa zitekeen, landa gunek, karlismoak eta burgesia kontserbadoreak dominaturiko ernamuin konkistatzailea. Eta hala ere, greba orokorra? Erraza da ulertzea. Hiriko tailer txikietan, ostatuetan, okindegi eta abarretan sindikatuak gero eta antolatuko zeuden eta aurreko urte eta hilabeteetan jadanik erakutsia zuten borrokarako gaitasuna.

Gasteiz lasaia?

Altxamendua gertatu baino aste batzuk lehenago beste greba orokor garrantzitsu bat izan zen Gasteizen, kasu honetan lan baldintzak hobetzea eskatzeko: lan astea 44 ordura jaitea, ixtear dauden industriak langileen esku geratzea, destajuko lanik eta ordu estrarik ez, etxebizitza duinak... Sindikatu guztiak inplikatu ziren

» Gasteizen apenas zegoen fabrika handirik. Iruñea bezala, “Covadonga berri” baten hiriburua zela pentsa zitekeen. Eta hala ere, greba orokorra? Erraza da ulertzea: hiriko tailer, ostatu, okindegi eta abarretan sindikatuak gero eta antolatuko zeuden, eta aurretik jadanik erakutsia zuten borrokarako gaitasuna

grebarekin, UGT, ELA-STV, CNT eta baita Langile Katolikoekin (SOC) ere. Lehenik komisioko bat osatu zuten Arabako patronalarekin negoziatzeko, baina enpresariak eskakizunei entzungor egitean grebara deitu zuten. “Badakigu Gasteizko langile klaseak duen espiritua zein den –dio haien komunikatuak– eta ez zaigu beharrezko ere iruditzen esatea borrokatu egin behar dugula”.

Maiatzaren 25ean hiria erabat gelditu esnatu zen: “Zalantzarik gabe, langile-fronte zabalena, indartsuena eta aho batez Gasteizen iraupen luzeena izan duen greba da”, onartu zuen Tomás Alfaro argazkilaria eta jarduneko alkate

errepublikarrak. Aste osoan mobilizazioak eta liskarrak izan ziren, saltokietako kristal batzuk hautsita, ilarak oinarritzko elikagaiak lortzeko... Gobernuak ordezkaría bidali zuen greba batzordearekin konponbide bat adosteko eta maiatzaren 29an 3.000 langiletik gora bildu ziren asanbladan Frontón Vitorianon. Hurrengo egunean akordioa lortu zuten, eskakizun ugari aintzat hartuta, tartean 44 orduena.

Euskal Herriko eremu industrializatuenetan –Bizkaian eta Gipuzkoan– ez zen halako mobilizazio handirik izan hilabete horietan, bai ordea “lasaiagoa” omen zen Gasteizen. Zergatik? Ezkerreko gobernuaren aldekoen nahiz kontserbadoreen ustez, greba hura “lekuz kanpo” zegoen eta Espainian bizi zen giroari lotu behar zitzaion –Vigón, Valladoliden eta Bartzelonan greba gatazka- tsuak izan ziren garai beretsuan–.

Tentsio politikoak gorantz egin zuten azken bi urteetan Estatu osoan. 1933an Casas Viejaseko sarraskia –18 hildako– langileen kontrako errepresio basatiaren sinbolo bihurtu zen, eta 1934ko urriko iraultzaren ondorengo zapalkuntza ere ez zen nolana hiko izan. Gasteizen insurrekzio hura “oso eskasa” izan zela irakur daiteke hainbat historia liburutan. Baina orduan, nola ulertu liskarrek iraun bitartean ogia hiriko toki bakarrean baino ezin erostea? Zergatik itxi zituzten UGT eta ELA-STVren lokalak? Guztira 37 lagun atxilotu zituzten hiriburuan, zenbait kasutan lehergai- luak egitea goz zita.



Ondoko orrialdeko eskuineko irudian, polizia kontrolak Gasteizen, altxamenduaren lehen egun nahasieta. Goian, ezker-eskuin: Maiatzaren Leheneko manifestazioa Bigarren Errepublika garaian eta preso errepublikarrak Gasteizko espetxean; 1936ko uztailean preso kopurua laukoiztu egin zen egun gutxiren buruan.

Askorentzat 1934ko errepresioa bi urte geroago gerran etorriko zenaren entsegu moduko bat izan zen. Militarrek aspaldi erabakita zuten nola konpondu auzi soziala: Arrifeko moroekin egin bezala. Hala, konspirazioak biderkatu egin ziren 1936ko uda iritsi ahala, erreke-teen maniobrak eta arma-kontrabandoa areagotu.

Álava Republicana egunkarian behin baino gehiagotan salatu zuten egosten ari zena, Gasteizko kuarteleko kapitain mediku batek, Luis Sánchez Capuchinok, eta Flandes errejimenduko komandante Ramon Saletak informazioa filtratzen baitzien. Golpea ematerakoan, Antonio García Lorencés egunkariko zuzendariaren kontra auzi militarra zabaldu zuten filtrazio horiengatik. Baina behin faxismoa gailenduta ez zuten tribunalik behar izan bera hiltzeko, azaroaren 22an pre-sondegitik atera eta fusilatu egin zuten.

Arabako agintari militar Camilo Alonso Vega jenerala leporaino zegoen sartuta altxamendua antolatzen, inguru horretako kazike handiena zen Jose Luis Oriol tradizionalistarekin eskuz esku. Hala ere, azken unera arte duda asko izan zituzten goarnizioek bat egingo ote zuten, zenbait errejimendutan, artilleriakoa kasu, CNTko soldadu asturiar ugari baitzegoen. Eguna eta ordua iritsita, beti bezala, goikoak pokerrean jokatzeko ari ziren behekoen bizitzekin.

Altxamendua versus greba orokorra

Altxamendua egoera oso desberdinak sortu zituen Hego Euskal Herrian. Nafarroa Estatuko matxinatuen epizentro nagusi bilakatu zen milaka erreketek Iruñeko Gazteluko Plaza hartu zuten une beretik. Bizkaian militarrek errepublikaren alde egin zuten argi eta garbi. Donostian, Loiolako kuartelean zeudenak ez

TALLERES MITXELENA
S.COOP.

Torno bertikala: Ø 4.200 x 2.000
Fresadora: 10.000 x 3.500
Barrenatze mekanizatua

Eziago Poligonoa · Zikuñaga Auzoa
20120 HERNANI (Gipuzkoa)
T 943 55 25 12 · 16 · F 943 55 28 16
info@talleresmitxelena.com

www.talleresmitxelena.com

www.eskulanenetxea.com

Eskulanen Etxea

Elkano kalea, 5 · Donostia · 943 420 205

27 Zapata
Astoak aspaldi jan zun kontzientzia, berdia zalako

Imanol Epelderen bloga www.argia.eus/blogak/imanol-epelde/

Txirridularia bokazioz, korrikalaria afizioz, irakaslea ofizioz. Literatura, hezkuntza eta osasuna jakingai.



PRENTSA ARABARRAK ZER EGIN ZUEN?

Prentsaren bilakaera 1936ko altxamenduak Gasteizen izandako gorabeheren isla izan zen; errotatiba guztiak gelditu egon ziren lehen egunetan. *Álava Republicana* ez zen kalera irten uztailaren 18aren ondoren eta bere zuzendakaria fusilatuta egin zuten hilabete batzuko geroago. *El Pensamiento Alavés* Jose Luis Oriol karlistaren esku zegoen, uztailaren 22an berragertu zen mugimendu faxistaren bozgarailu lanak eginez. *La Libertad* egunkari liberalak hainbat hilabetez iraun zuen, eta harrigarriro, altxamendua izan eta egun batzuetara oraindik Errepublikaren eta demokrazian aldeko testuak publikatu zituen. Iru-dian, *El Pensamiento Alavés*en egoitza.



atzera ez aurrera ibili ziren hasieran. Ezkertiarek, aldiz, asalto-guardien egoitza okupatu eta armak eskuratu ondoren greba orokorra deitu zuten uztailaren 18an bertan. Sekuentzia hori erabakigarria izan zen ondoren Gipuzkoako hiri-buruaren defentsa antolatzeko: dela Larramendi kaleko barrikadan, dela Maria Cristina hotela erasotzerakoan, gizon eta emakume milizianoek kuraia izugarria erakutsi zuten.

Gasteizen alderantziz gertatu zen, militarrek hartu zuten aurre. Altxamenduaren egunean Dato kalea zurrumurru bat zen. Karlistak biltzen ziren Arabar Anaitasunaren egoitzan istiluren bat edo beste gertatu zen eta Navarro Vives orduko gobernadore zibilaria lokala ixte-

ko eskatu zioten errepublikarrek, baita armak emateko ere. Guardia zibilen komandantea bera ere horretarako laguntzeko prest azaldu zen. Florida parkean ehunka lagun bildu ziren "borroka egin nahi dugu, faxistei bidea itxi, gora errepublika!" oihukatuz.

Jose Luis Lonbana abokatu eta Eusko Gaztediko kideak Gasteizen gertatutakoaren testigantza utzi zion Jose Migel Barandiarani, Iparraldera ihes egin zue-nean. Bere esanetan 37.000 fusil lortzeko zorian izan ziren arratsalde hartan: "Esan ziguten Gobernu Zibilean sarjentu bat azaldu zela artilleria parkeko giltzak eskuan zituela". Baina gobernadoreak ez zuen ezer egin; kargua utzi eta Bilbora ospa egiteko baimena lortu zuen milita-

rrerandik, bere jarrera otzanaren sari gisa agian. Ordu gutxira militarrek "gerra egoera" aldarrikatu zuten.

Hortik aurrera hasi ziren lehen atxilotetak, eta hainbat lokal itxi zituzten, tartean Eusko Gaztedirena, UGTrena eta baita Zirkulu Errepublikarra ere; azkeneko honen arbelean oraindik irakur zitekeen uztailaren 19rako legalitatearen alde deituriko manifestazioa. Ez zen sekula egin.

Uztailak 20, astelehenarekin greba orokorra. Egunkarietako errotatibak itxita, Ajuriaren fabrika langilerik apenas, esnerik eta ogirik ez, eta saltoki gutxi irekita. Panorama horrek eta gasteiztarren hoztasunak, urduri jarri zituen altxaturiko agentariak. Desinformazio

eta mehatxu kanpaina bat jarri zuten abian berehala. *El Pensamiento Alavés* egunkari erreakzionarioak ohar faltsua kaleratu zuen UGT eta CNTren izenean herritarrei lanera itzultzeko eskatuz; gezurrezko paskinak ere azaldu ziren kalean helburu berarekin. Hala ere grebak beste hiru egunez iraun zuen gutxienez.

Uztailaren 23an gobernadore berriak bandoa zabaldu zuen, gogoraraziz lanera itzultzen ez ziren langileei kontratua etengo zitzaiela: “Nagusiek hurrengo 12 ordutan zerrenda helaraziko didate euren industria, tailer eta obretan despedituak izan diren langileen izenekin”.

Ordurako makina bat lagun Bizkaia eta Gipuzkoa aldera igarota zegoen ordea, frontea marraztuta, erretagoardiako munstro errepresiboa martxan zen. Lehen fusilatua, hain justu, hilaren 20an lanera joan ez zen okin grebalari bat izan omen zen.

1936-1976-2016

Hasierako jarrera zalantzatiak zerrenda beltz, garbiketa eta fusil kolpez uxatu zituzten faxistek. Gasteizko kartzelan preso kopurua laukoiztu egin zen egun gutxitan. Uztailaren 25ean, Santiago

» Uztailaren 23an gobernadore berriak bandoa zabaldu zuen, gogoraraziz lanera itzultzen ez ziren langileei kontratua etengo zitzaiela. Lehen fusilatua, hain justu, lanera joan ez zen okin grebalari bat izan omen zen

eguna, falangisten kuartelean hainbat emakumeri ilea moztu eta akain-olioa edanarazi zieten.

Fusilatze masiboak abuztuan hasi ziren, “jendearen gogo” epelegia zelako. Agintariak abisua emana zuten: “Araba osoan eta Gasteizen bereziki”, inor ausartzen bazen “tontakeria txikiena” egitera, euren esku zeuden bahituak fusilatuko zituzten derrenpentean. Abuztuaren 14an Gorbeian atxilotutako bost mendigoizale

hil zituzten eta hurrengo asteetan fusilatzeak ugaritu egin ziren, batez ere Millan Astray mugimenduaren propaganda arduradunak hiria bisitatuz geroztik.

Columba Fernández anarkista ere egun horietan hil zuten, Foru kalean zegoen emakumeentzako espetxetik atera ondoren –hamarnaka emakume pilatu eta jazarri zituzten hainbat hilabetez bertan–. Fernández ezaguna zen Gasteizko langile mugimenduan lehen lerroan borrokatu izanagatik, eta ez zioten halakorik barkatu. Diputazioko presidente Teodoro Olartek eta Gasteizko alkate Teodoro González de Zaratek ere patu bera izan zuten, Arabako beste 300 lagun inguruk bezala.

“Badirudi antipatiaren izotza hausten hasi dela langileen artean”, zioen *El Pensamiento Alavés*ek pozarren uda odoltsu haren amaieran. Ez zuten sekula pentsatuko 40 urte geroago asanblearismoa inoiz baino indartsuago egongo zela Gasteizko auzo berrietan, eta haien oinordekoek berriz ere langileen odollez tindatuko zituztela hiriko espaloiak 1976ko martxoaren 3an. Gasteiz lasaiak azala zuri baina zainak gorri dituenaren seinale. ■



Kalean da udako

aizu!

- Euskal Herrian bazterrik bazter: udan etxean ez geratzeko bost proposamen
- Sophie Stephenson, arin-arin
- Kalea, antzerkiaren plaza

Urte osoko harpidetza (Hego Euskal Herria eta Espainia) 29 €
aizu.eus